

Vrijednosno-motivacijski aspekt izbora 1945—1978.

Ivan Šiber

Vrijednosno-motivacijski aspekt izbora* osniva se na određenoj spoznajnoj komponenti, što znači na nizu informacija o ciljevima izbora, njihovom značaju, kao i upućivanju na povezanost izbornog postupka i interesa radnih ljudi i građana. U toj fazi izbornih procesa u kojoj se daju osnovne značajke izbora ukazuje se na neposredne zadatke, ali ujedno daje i presjek postojeće društvene situacije, problema s kojima je društvo suočeno i ciljeva koje želi postići. Ovo istraživanje nazvali smo vrijednosno-motivacijsko iz jednostavnog razloga što se ukazivanjem na postojeće probleme i ciljeve zapravo određuje njihova vrijednost, značaj za društvo i pojedinca, i na taj način djeluje na biračko tijelo da uzme učešća u izbornim procesima. Sam pojam vrijednosti je dovoljno širok da sadrži kompleks problematike društvene situacije, dovoljno prisutan u svakodnevnom komuniciranju da mu je poznato implicitno značenje, a ujedno i dovoljno neprecizan da u sebi može sadržavati dosta raznolike sadržaje koji se izražavaju u izbornoj situaciji.¹ U okviru toga usmjereni smo na sve one sadržaje, aktualne probleme neposredne konfrontacije, dugoročne i kratkoročne ciljeve koji egzistiraju u datom momentu u našem društvu, a koji nalaze prostor u predizbornoj kampanji dajući joj osnovno obilježje, djelujući na biračko tijelo da se opredjeljuje u datom momentu. Izlazi se na izbore da se opredijeli između Republike i

* Ovo istraživanje provedeno je u okviru projekta «Funkcioniranje i ostvarivanje delegatskog sistema». Osnovna namjena ovog napisa je da pruži odgovarajuće podatke koji omogućavaju novi uvid u naš poslijeratni razvoj i da pokaže mogućnosti odgovarajućih empirijskih istraživanja. Svjesni smo da interpretacija samih podataka nije dorečena, što je uostalom i teško očekivati da se učini u ograničenom prostoru časopisa. Analizu sadržaja napisa o izborima učinila je ŠTIPAK ŽELJKA, diplomirani politolog.

¹ D. Pantić u svojoj doktorskoj disertaciji: «Vrednosne orijentacije, karakteristike ličnosti i klasna pripadnost», Filozofski fakultet, Beograd 1977, navodi 44 različita određenja i 40 pojmova koji se upotrebljavaju kao sinonimi pojma «vrijednost»!

»ćorave kutije« (ako je to uopće i bila stvarna alternativa!), da se da podrška rukovodstvu za vrijeme kampanje Informbiroa protiv naše zemlje, da se iskaže prihvaćanje samoupravne orijentacije, ustavnih promjena i slično. Izbori su prilika da se pruži pregled aktualnih zbivanja i opredjeljenja, da se učini sažetak pređenog puta i budućih smjerova djelovanja.

Analiza pisanja o izborima i za vrijeme izbora omogućuje nam da neposredno vidimo što je to s čime se naše društvo sučeljavalo, koji su to sadržaji koji su u pojedinim razdobljima uzimani kao ključni za društvena kretanja i u kojoj su mjeri izbori korišteni kao povod za preispitivanje šire društvene problematike. Isto tako bi nam ova analiza trebala omogućiti i uvid u motivacijsku osnovu samih izbora, ne samo s obzirom na sadržaje već i na određivanje uloge izbora i izbornog ponašanja u našem političkom sistemu.

O metodi analize sadržaja

Cilj je ove analize da prikaže odnos sredstava masovnog komuniciranja (u ovom slučaju »Vjesnik«) prema problematici izbora. Kako u analizi rezultata i njihovom komentaru ne bi došlo do nesporazuma, ukratko ćemo izložiti metodološke aspekte analize koji svakako određuju i domašaj zaključaka.

Osnovna metoda primijenjena u ovom radu je *analiza sadržaja*. Pod tim pojmom u metodologiji se podrazumijeva istraživačka tehnika koja na objektivan, sistematičan i kvantitativan način izražava manifestni sadržaj komunikacije.² U komunikacijskom procesu izraženom u slijedećim elementima *tko — što — kome — kako — s kojim efektom* analiza sadržaja prvenstveno je usmjerena na prva dva elementa, odnosno na nosioca komunikacije i na njezin sadržaj, iako može obuhvatiti i ostale elemente. Osnovna karakteristika te metode je *kvantifikacija*, što znači da je analiza prvenstveno usmjerena na *manifestni* aspekt sadržaja, što naravno ne znači da se rezultati ne mogu upotrijebiti i za analizu »latentnog sadržaja«. To posebno naglašavamo, jer rezultati naše analize pokazuju koliko se o nekom problemu pisalo, ali ne pokazuju kakva je kvaliteta samog pisanja. Drugim riječima, analiza ne može poslužiti za eventualno zaključivanje o vrijednosti, idejnosti, i sl. napisa o izborima. Ono što ti rezultati omogućavaju, to je uvid u kvantitet pisanja o pojedinim društvenim problemima u okviru izbornih procesa. Stav je interpretacije (koja ovisi o pojedincu, njegovim kriterijima, očekivanjima) da li će se ta učestalost smatrati primjerenom stvarnoj situaciji (što je opet uglavnom podložno subjektivnoj ocjeni). Ukratko, statistički rezultati ove analize su više-manje objektivan prikaz sadržaja napisa sredstava masovnog komuniciranja — »Vjesnika«; interpretacija je stvar ocjene.

2

B. Berelson: »Content analysis in communication research« Glencoe, Ill, Free Press, 1952. str. 18.

Metoda analize sadržaja je jedna od najrasprostranjenijih metoda u društvenim znanostima. Teško je pronaći neko područje i neke sadržaje pisane ili izgovorene riječi koje nije bilo predmetom te metode. Nas u ovom slučaju prvenstveno zanima analiza političkog sadržaja i to gotovo onog sadržaja koji je upućen javnosti, što znači s namjerom djelovanja i usmjeravanja.

Ne bismo željeli ovaj tekst opterećivati nepotrebnim navođenjem istraživanja i dobivenih rezultata u ovom području, već ćemo samo kao ilustraciju navesti neke probleme koji su bili predmetom analize. Jedna od prvih sistematskih analiza svakako je H. Lasswellova,³ objavljena 1927. godine, u kojoj su sažeto prikazani propagandni postupci primijenjeni u prvom svjetskom ratu. Fraser⁴ navodi konkretne postupke analize sadržaja njemačke propagande u drugom svjetskom ratu koja je vršena kontinuirano i čiji su rezultati neposredno primjenjivani u kontrapropagandnoj aktivnosti Velike Britanije. Jedno od najinteresantnijih istraživanja svakako je ono R. Whitea⁵ koji je neposrednom analizom Hitlerovih i Rooseveltovih govora u razdoblju 1933—1939. pokazao neke opće značajke ratne propagande. Jakobson i Lasswell⁶ učinili su jedno od najinteresantnijih istraživanja u okviru hladnoevropskih odnosa — analizu sadržaja prvomajskih parola u Sovjetskom Savezu. Ta vrsta analize kasnije je široko korištena bilo na sistematičan način u okviru znanstvenih analiza, bilo u ad hoc analizama, kao na primjer u analizi napisa na plakatima u Kini, redosljeda navođenja rukovodilaca u pojedinim službenim situacijama ili analizi parola ispisanih na zidovima u određenim društveno napetim situacijama i protestnim gibanjima.⁷ Analiza sadržaja primjenjuje se i u svakodnevnim djelatnostima kao izvor⁸ podataka, a da nije sistematična i bez pretenzija da bude objektivna.

Znanstvena primjena analize sadržaja u našoj zemlji započinje s razvojem empirijskih istraživanja, tako da je susrećemo u mnogim područjima, od analize pisanja sredstava masovnog komuniciranja, do analize odluka pojedinih samoupravnih organa. Međutim, u vezi primjene analize sadržaja u našoj zemlji moramo napomenuti da je ona uglavnom dosta nesistematično provođena; pretežno je korištena s obzirom na neki uži istraživački cilj, a ne kao metoda koja može dati pregled stanja u nekom području i na taj način dati osnovicu za određenu društvenu akciju.⁹

3 H. Lasswell: »Propaganda technique in the world war« N. Y., Knopf 1927.

4 Fraser: »Propaganda Analysis«, Oxford University Press 1962.

5 R. White: »Hitler, Roosevelt and the nature of war propaganda« J. abn. and soc. psychology 1947/42.

6 Jakobson, Lasswell: »Trend: May Day slogans in Soviet Russia« Lasswell, Leites (eds) »The language of politics: studies in quantitative semantics«, N. Y., G. Stewart, 1949.

7 Ilustrativan primjer takve analize daje A. Kesić, navodeći parole koje su studenti ispivali u Parizu za vrijeme nemira 1968 god., A. Kesić: »Što su izrazili studenti kroz parole na zidovima«, u »Društvo, revolucija, omladina«, CDD, Zagreb 1969.

8 Na primjer u djelovanju diplomatskih službi. Takve primjere navodi V. Mićunović u: »Moskovske godine«, Liber, Zagreb 1977.

9 Primjer analize sadržaja napisa o kulturi u sredstvima masovnog komuniciranja u SR Hrvatskoj to lijepo ilustrira. Pokazalo se da neka sredstva informiranja potpuno ne-

Postupci primijenjeni u ovom istraživanju

U okviru analize sadržaja potrebno je precizno odrediti što je osnov analize, a to znači odrediti osnovni, izvorni materijal, vrstu teksta koji se analizira i jedinicu analize.

Budući da smo u ovom istraživanju ograničeni na SR Hrvatsku, kao izvorni materijal uzeli smo novine »Vjesnik«. Taj izbor je zasnovan na činjenici da je »Vjesnik« dnevno glasilo republičkog značaja koji je kontinuirano izlazio ne mijenjajući svoju osnovnu ulogu i novinsku orijentaciju od 1945. do danas. Prema tome, svi podaci koje iznosimo ograničeni su na *vrijednosno-motivacijsko djelovanje sadržaja »Vjesnika«*.

Slijedeći problem s kojim smo suočeni jest: *koje razdoblje uzeti kao osnov analize*. Naime, prvi napisi o izborima javljaju se u veoma različitim razdobljima, ponekad i godinu dana prije samih izbornih procesa. Budući da je naše istraživanje komparativne prirode — usporedba pojedinih vremenskih, pa prema tome i društvenih razdoblja — bilo je potrebno odrediti jedinicu vremena u kojima je, u svim izbornim procesima, najintenzivnije razmatranje uloge i značaja izbora. Pri tome treba voditi računa i o činjenici da je to ono razdoblje kada sredstva masovnih komunikacija neposredno predočuju izborne procese javnosti i na taj način djeluju i usmjeravaju ponašanje građana. Iz tih, a i nekih drugih razloga,¹⁰ odlučili smo da *vremenska jedinica analize bude pisanje »Vjesnika« deset dana uoči izbora*.

Sama analiza sadržaja zasniva se na tri osnovne vrste podataka:

1. *kvantitet* — određen je brojem članaka koji sadrže problematiku izbora u određenom razdoblju: površina tih članaka izražena je u *kvadratnim centrimetrima*;

2. *važnost* članaka, odnosno komunikacijska vrijednost, koja je u ovom slučaju određena s obzirom na stranicu na kojoj se nalazi pojedini napis. *prva stranica »Vjesnika«* vrednovana je ponderom *tri*, *posljednja stranica »Vjesnika«* vrednovana je ponderom *dva*, *ostale stranice »Vjesnika«* vrednovane su ponderom *jedan*

Svakako da je takvo određivanje komunikacijske vrijednosti pojedine stranice dosta arbitrarno, međutim, ono se zasniva na iskustvu samih novinskih kuća, a najbolji pokazatelj tog iskustva vjerojatno je cijena oglasnog prostora na pojedinoj stranici.

3. *sadržaj* — Problem određivanja jedinice analize sadržaja vjerojatno je jedno od najosjetljivijih pitanja u ovom metodskom pristupu. U postojećim analizama uglavnom se, alternativno, kao jedinica uzima *poruka*, tj. dio teksta posvećen jednoj temi. U tom slučaju jedinica analize je logičke prirode, tj. *rečenica*, s time da se u tom slučaju traži eksplicitni sadržaj u tom dijelu teksta; i kao treće, određeni *pojmovi*, koji se smatraju osnovnim nosiocima poruke. Svaka od tih jedinica analize ima svoje

dostatno sadrže tu problematiku. Naše teme, 7—8/1971.

10

Tu svakako ne treba zanemariti ni materijalne troškove istraživanja.

prednosti i nedostatke, koji su uglavnom sadržani u dilemama *logičkog* ili *mehaničkog* (poruka — pojam), odnosno *difuznog* ili *definiranog* pristupa (tekst — riječ). Mi smo se u ovoj analizi odlučili za pojedine *pojmove kao jedinicu analize*, jer smatramo da su u vrijednosno-motivacijskom djelovanju sredstva masovnog komuniciranja *pojedine riječi same po sebi* nosioci određene poruke, budući da one sadržavaju određeno značenje, odnosno imaju svoju vrijednosnu i emocionalnu težinu.¹¹

Kategorijalni sistem za analizu sadržaja

U konstruiranju kategorijalnog sistema pošli smo od analize sadržaja na manjem uzorku novina iz ispitivanog razdoblja i na temelju toga izvršili grupiranje ovisno o logičkoj povezanosti. Kategorijalni sistem, formiran na taj način, omogućuje s jedne strane usporedbu zastupljenosti određenih područja u pojedinim izbornim procesima, a s druge, usporedbu pojedinih sadržaja unutar određenog područja. Na taj način možemo pratiti prirodu problema, neposrednih zadataka, vrijednosti i zapreka s kojima se naše društvo sučeljavalo u poslijeratnom razdoblju. Cjelovit kategorijalni sistem sadržavao je 84 pojma grupirana u 14 područja.

Rezultati istraživanja

U prikazu metode analize sadržaja i operacionalizacije pojedinih varijabli naveli smo da su uzete u obzir dvije osnovne vrste podataka — *kvantitet* pisanja, pod čime podrazumijevamo broj napisa, njihovu veličinu i komunikacijski značaj i *sadržaj*, odnosno problematika koja je bila u centru interesa u pojedinim izbornim razdobljima. Te su dvije vrste podataka povezane, ali u cilju preglednosti rezultata mi ćemo ih prikazati odvojeno.

Kvalitet pisanja o izborima

Prije nego što prikazemo dobivene rezultate moramo naglasiti neke pretpostavke za njihovu interpretaciju.

Broj članaka koji se objavljuje u vezi izborne problematike je pokazatelj značaja koji se toj problematici u društvu daje u nekom razdoblju. Pri tome treba imati u vidu cjelokupna društvena zbivanja koja od rata na ovamo postaju sve kompleksnija, društvo se suočava sa sve raznolikijim problemima, a izbori postaju samo jedan, istina važan, ali ne i isključiv, društveni fenomen koji profilira tok društvenih procesa.

11

Radi se o dobro poznatom principu *emocionalno otežanih riječi* u propagandnom djelovanju kao što su radnička klasa, de-

mokracija, odnosno nacionalizam, birokratizam i sl.

Površina članka je specifičan pokazatelj uloge izbora u datom momentu, ali ujedno i pokazatelj novinskog pristupa, mogli bismo čak reći i razvoja komunikacijske kulture, pri čemu mislimo na činjenicu da informativni napis ne mora biti, a najčešće i nije, opširan. Svakako, i tu treba imati u vidu ulogu novina kao isključivog sredstva informiranja u prvom, odnosno jednog od medija masovnih komunikacija u kasnijem razdoblju.

Broj pojmova u pojedinom napisu. Ranije nismo spominjali taj pokazatelj budući da je on posredan; na osnovu analize sadržaja ujedno dobivamo i taj podatak. U komunikacijskom smislu, pod čim podrazumijevamo prije svega usvajanje pojedinog podatka, taj nam je pokazatelj dragocjen. Naime, velik broj podataka najčešće ostaje bez efekta, jer ih je nemoguće zadržati. Čitanje novina odgovara pojmu »neposrednog pamćenja«, pod čim se podrazumijeva broj podataka koji je zadržan (upamćen) na osnovu jednokratne prezentacije. »Magična brojka sedam« je gornja granica koja se u prosjeku može obuhvatiti, zadržati na temelju jednokratnog opažanja ili čitanja. To znači da veći broj podataka sadržan u jednom napisu ne znači i veće djelovanje; on ponekad ima i suprotan učinak.

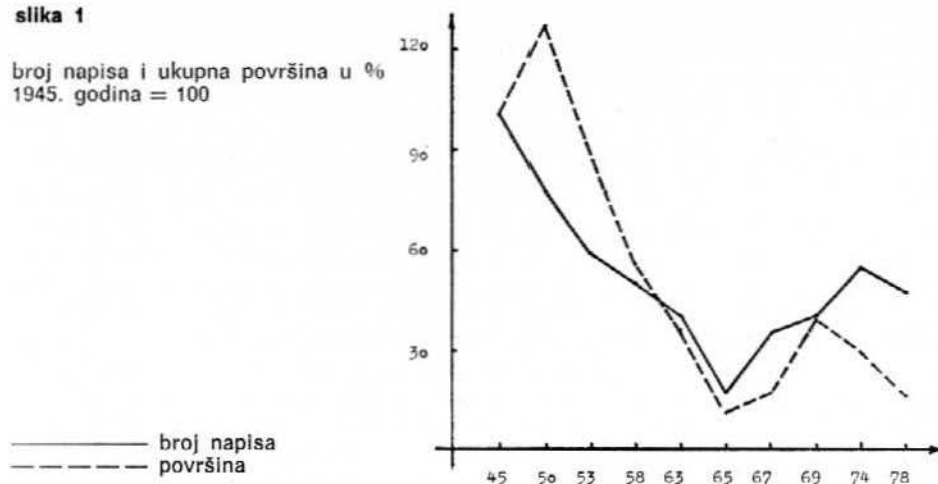
Tabela 1

Broj članaka i ukupna površina (u cm²) u »Vjesniku« o izborima 1945 — 1978.

izbori	broj članaka	% (1945=100)	ukupna površina	% (1945=100)
1945.	59	100	29 379	100
1950.	45	76	37 310	127
1953.	35	59	21 910	74
1958.	30	50	16 445	56
1963.	23	39	10 791	36
1965.	9	17	3 278	11
1967.	21	35	5 098	17
1969.	24	40	11 434	39
1974.	31	53	8 756	29
1978.	27	46	4 853	16

slika 1

broj napisa i ukupna površina u %
1945. godina = 100

Podaci u tabeli 1. kao i grafički prikaz nekih od tih podataka jasno ukazuju na veliku zastupljenost izborne problematike u pisanju »Vjesnika« neposredno nakon rata, sistematski pad kako broja napisa, tako i njihove površine u kasnijem razdoblju, sve do izbora 1965. godine, kada je broj napisa izrazito malen. U kasnijem razdoblju broj napisa se povećava, da bi u izborima 1974. i 1978. godine dostigao broj napisa iz 1958. godine. Ti podaci svakako imaju svoju društvenu zasnovanost, i njihova interpretacija moguća je u okviru analize poslijeratnog razvitka i uloge izbora u toj dinamici društvenih zbivanja.

Neposredno nakon rata, u izborima 1945. godine, potvrđivale su se tekovine socijalističke revolucije i odluka AVNOJ-a. Sadržaj izborni kroz narodnooslobodilačku borbu tražio je i svoju formalnu potvrdu. Izbori su, prema tome, imali karakter općenarodnog plebiscita i zato nas ne treba čuditi da su napisi o njima dominirali u dnevnoj štampi, odnosno da je »Vjesnik« bio nosilac neposrednog djelovanja na široke narodne mase, kao gotovo isključivi oblik masovnog komuniciranja.

U narednim razdobljima broj napisa o izborima opada, da bi najmanji bio 1965. godine. U interpretaciji tog trenda treba imati u vidu, po našem mišljenju, dva ključna momenta. Jedan je činjenica da su izborne aktivnosti u prvoj fazi poslijeratnog razvitka imale funkciju davanja općeg pregleda društveno-političke situacije naše zemlje i kompleksa našeg međunarodnog položaja. Taj pregled društvenih dostignuća, daljnjih planova razvoja, i određenih unutarnjih i vanjskih konfrontacija bio je osnov plebiscitarnog izjašnjavanja građana. Drugi je postupno gubljenje tog plebiscitarnog karaktera, ne toliko kao osnovne značajke izbornog ponašanja i opredjeljenja, koliko određene postupne rutinizacije samog karaktera izbora, gubljenja početnog elana, institucionalizacije samog sistema koji je prihvaćen i više ne treba takvu povremenu plebiscitarnu podršku. Prema tome, građani su relativno pasivniji, jer

aktivnost sama po sebi nije više toliko motivativna kao u prvoj fazi, a nosioci izborne aktivnosti — društveno-političke organizacije i pojedini državni organi — u izborima više ne gledaju onu prekretnicu i odluku koja je stvarno relevantna za sistem.

U razdoblju 1963 — 1969. u četiri izborna momenta, izbori dobivaju drugačiji karakter. Više im osnovna značajka nije plebiscit (bez obzira na to što u opredjeljenju građana još uvijek dominira), već sam proces kandidiranja; pojavljuje se veći broj kandidata, naglašava se potreba rotacije. Ujedno, to znači i drugačija prezentacija društvene problematike; izbori više nisu mjesto pregleda cjelokupnog društvenog dostignuća i opredjeljenja, iako je svakako ta problematika i nadalje prisutna. Posebno je interesantna 1965. godina kada se problematici izbora posvećuje najmanja pažnja. To je svakako posljedica činjenice da su to prvi izbori kada se birao samo jedan dio poslanika, tako da su imali više-manje rutinski karakter. Slijedeći izbori 1967. godine prolaze u diskusijama oko privredne reforme i problematike koju je ona otvorila, a izbore 1969. svakako treba promatrati u kontekstu zbivanja studentskih nemira 1968, kao i sovjetske intervencije u Čehoslovačkoj. Sa 1974. godinom započinje nova etapa u razvoju izbornog sistema u našoj zemlji — delegatskih izbora. Te godine izbori prolaze u znaku prihvatanja novog Ustava i završava na određen način desetgodišnje razdoblje, po našem mišljenju, ne osobito sretno izabranog i koncipiranog izbornog predstavničkog sistema. Prvi pravi delegatski izbori održani su 1978. godine; broj napisa o tim izborima je približno jednak broju napisa iz 1974. godine.

Sažeto iskazano, pisanje o izborima imalo je, u kvantitativnom pogledu, tri osnovne etape. Prva je razdoblje 1945 — 1958, kada izbori i izborna ponašanja iskazuju opredjeljenje biračkog tijela za očuvanje tekovina revolucije, otpora inozemnim pritiscima i podrške Komunističkoj partiji i rukovodstvu. Međutim, već i u tom razdoblju uočljiv je nagli pad broja napisa, kao i novinskog prostora posvećenog izbornoj problematici. Drugo razdoblje obuhvaća period 1963 — 1969. godine, kada je težište na kandidatu, njegovim osobinama, i kada se izbori sve više orijentiraju na neposredno kadrovsko obnavljanje. Broj napisa se i nadalje smanjuje, da bi 1965. godine bilo štampano manje od jednog napisa dnevno deset dana uoči izbora. Treće razdoblje, razdoblje delegatskih izbora, praćeno je porastom napisa u štampi; iznimka su izbori 1978. godine, kada je zabilježen manji pad u odnosu na 1974. godinu (godinu donaganja Ustava).

Svakako da u razmatranju ovih podataka treba imati u vidu i nagli razvoj ostalih oblika masovnih komunikacija, u prvo vrijeme radija, a krajem šezdesetih godina i televizije. Prema tome, dnevne novine prestaju biti isključivi »snabdjevač« informacijama i sredstvo usmjeravanja i djelovanja na političko ponašanje biračkog tijela.

Neki komunikacijski aspekti napisa

Do sada smo razmatrali broj napisa i njihov opseg. Svakako da su to pokazatelji želje, namjere da se djeluje na biračko tijelo. Međutim, oni ne sadrže i ocjenu svoje uspješnosti u realizaciji te namjere. Teško je izvršiti rekonstrukciju te uspješnosti nakon toliko godina, ali ipak možemo analizirati neke činjenice u vezi tih napisa koje možemo smatrati, svakako dosta arbitrarno, kao potencijalno kvalitetne ili nekvalitetne. Kao pokazatelji te, nazovimo je »komunikacijske pretpostavke uspješnosti«, u ovom radu smo uzeli prosječnu površinu članka, ponderiranu vrijednost članka (s obzirom na stranicu na kojoj se napis nalazi) i broj relevantnih pojmova koje napis sadrži.

tabela 2.

neki komunikacijski pokazatelji pisanja »Vjesnika« o izborima 1945 — 1978.

izbori	prosječna površina napisa	% (1945=100)	ponderirana vrijednost	prosječan broj pojmova
1945.	490	100	1.70	14
1950.	830	169	1.63	24
1953.	630	128	1.69	7
1958.	550	112	1.61	7
1963.	470	96	1.69	17
1965.	360	73	1.16	3
1967.	240	49	1.56	4
1969.	470	96	1.27	6
1974.	280	57	1.52	7
1978.	170	35	1.53	3

Prosječna površina napisa može se promatrati i interpretirati sa dva aspekta. S jedne strane, površina napisa ukazuje na značaj koji se daje izborima. Ta problematika razmatra se u opširnim člancima, sadržana je u govorima, referatima, rezolucijama. S tog aspekta analize možemo zaključiti da je najveća pažnja posvećena izborima 1950. godine (indeks 169 u odnosu na izbore 1945. godine) i da se veličina napisa konstantno smanjuje, s izuzetkom izbora 1969. godine. Podaci za 1950. i 1969. godinu vjerojatno se trebaju razmatrati u okviru sukoba i konfrontacije s Informbiroom (1950), odnosno izražavanje stavova naše zemlje prema intervenciji u Čehoslovačkoj (1969). U oba slučaja prisutni su javni nastupi naših visokih državnih i partijskih rukovodilaca koje prenose sredstva masovnih komunikacija.

S druge strane, te podatke možemo promatrati i kao pokazatelj promjena u novinskom pristupu, odnosno, razmatranje sve šire i raznolikije problematike, tako da ne ostaje više toliko prostora za napise o izborima, ali i shvaćanje da opsežni prikazi i napisi u sebi kriju i ozbiljni nedostatak, naime, da nisu pregledni, da zahtijevaju i vrijeme i napor da bi se pročitali, tako da zapravo veličina napisa može dovesti do upravo suprotnog efekta od željenog — da jednostavno ne budu pročitani. Pre-

ma tome, koliko god ovaj prikazani trend govorio o značaju koji se daje izborima, on govori i o promijenjenoj ulozi novina kako s obzirom na nove oblike komunikacija, tako i na drugačiji tempo i sadržaj suvremenog života.

Ponderirana vrijednost napisa govori o stranici na kojoj se napisi o izborima nalaze. Već smo ranije naglasili da nije isto da li se neki napis nađe na prvoj, posljednjoj ili nekoj drugoj stranici. U tabeli 2. možemo zapaziti lagani trend opadanja »komunikacijske vrijednosti« stranice na kojoj se nalaze napisi o izborima, ali ne toliki da bi bio dostatan za čvršće zaključivanje. Izuzetak su svakako izbori 1965. godine kada su se napisi uglavnom nalazili na »manje vrijednim« stranicama novina.

Broj relevantnih pojmova u napisu vjerojatno je najbolji pokazatelj »komunikacijskog sazrijevanja« napisa o izborima. Velik broj pojmova, što ujedno znači i velik broj poruka, jednostavno dovodi do zagušenja informacijama, što znači i do neinformiranosti. Napisi se, u pravilu, čitaju samo jednom, često veoma površno, tako da je mala vjerojatnost da će čitalac moći da zadrži informacije. Poslije početne »poplave« relevantnih pojmova 1945, a posebno 1950. godine, dolazi do određenog stabiliziranja broja pojmova, tako da, s izuzetkom 1963. godine, prosječan broj pojmova po napisu ne prelazi broj sedam. Interesantno je da je broj pojmova neovisan o površini napisa; 1963. godine na prosječnoj površini od 470 cm² bilo je čak 17 relevantnih pojmova, a 1969. godine na istoj površini, odnosno 1953. i 1958. godine na većim prosječnim površinama svega sedam pojmova. Znači da se u određenim situacijama jednostavno radi o većoj »vrijednosnoj zasićenosti« pojedinih napisa. Ako prosječnu površinu napisa u pojedinom razdoblju podijelimo s prosječnim brojem poruka, tada dobivamo slijedeće odnose:

tabela 3.

»vrijednosna zasićenost« napisa o izborima

godina	prosječna površina*
	broj poruka
1945.	35
1950.	35
1953.	90
1958.	78
1963.	28
1965.	120
1967.	60
1969.	78
1974.	40
1978.	57

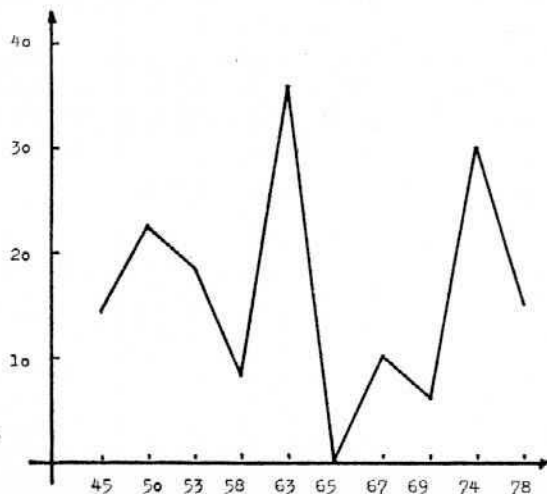
*Napomena: Podaci se odnose na prosječan broj cm² na jednu poruku. Prema tome, što je brojka manja, to je vrijednosna zasićenost veća!

U ovim rezultatima možemo identificirati četiri izbora kada je vrijednosna zasićenost bila izrazito velika. To su izbori 1945, 1950, 1963. i 1974. godine. Mislimo da nećemo pogriješiti ako kažemo da su to četiri najvažnija izbora u poslijeratnom razdoblju. Na prvim izborima imamo potvrđivanje tekovina revolucije, 1950. godine podršku socijalističkom razvoju i otpor pritiscima Informbiroa, 1963. godine donošenje Ustava i davanje težišta na kandidate i kandidacijski postupak, a 1974. godine donesen je Ustav koji razrađuje novi delegatski sistem i osnovica je Zakona o udruženom radu. Sve te značajne promjene i opredjeljenja pratila je i određena novinska djelatnost, koja je, osim ostalog, izražena i većim brojem pojmova i poruka u pojedinim napisima.

Sadržaj pisanja o izborima

U okviru ovog dijela prikazat ćemo pažnju koja je posvećivana pojedinoj problematici u okviru određenog izbornog procesa, i to na taj način da ćemo prvo dati longitudinalni prikaz zastupljenosti pojedine problematike u razdoblju 1945 — 1978, a zatim odrediti osnovne sadržaje koji su dominirali u svakom pojedinom izbornom procesu. Pri tome moramo naglasiti da će svi podaci biti izneseni u *postotku analiziranih pojmova u određenom razdoblju*, što znači da imaju svoju težinu isključivo u odnosu na izborni proces na koji se odnose. Početni kategorijalni sistem koji ima 14 grupa pojmova zbog sažetosti prikazivanja rezultata dat ćemo u devet osnovnih grupa koje predstavljaju odgovarajuće logičke cjeline.

1. *Društveno i državno uređenje.* Ovo je svakako jedna od najvažnijih kategorija u okviru napisa o izbornim procesima; njenu izrazitu zastupljenost treba očekivati. Ipak, kako se vidi na prikazu zastupljenosti te kategorije u pojedinim izbornim procesima, ona znatno varira.

slika 2.

% analiziranih pojmova — društveno i državno uređenje

U okviru ovog grafičkog prikaza možemo identificirati tri razdoblja u kojima je bila izrazita zastupljenost problematike društvenog i državnog uređenja. Prvo razdoblje zahvaća izbore 1945, 1950. i 1953. godine, dakle neposredno nakon rata, u kojima dolazi do konstituiranja novog državnog i društvenog uređenja. Svakako da je i sadržaj u okviru tih općih kategorija u tim razdobljima specifičan. U prvim poslijeratnim izborima dominira proglašavanje republike i novo federativno uređenje zemlje. To je neposredan rezultat narodnooslobodilačkog rata i provedba odluka zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu. U izborima 1950. i 1953. godine, međutim, izrazito se naglašava socijalistički pravac izgradnje novog društva. Budući da je ukinuta monarhija i plebiscitarno dobivena osnovna bitka sa snagama starog društva, započeta je intenzivna izgradnja novih društvenih odnosa. Naglašavanje socijalističke orijentacije društva također je potaknuto pritiscima sa strane Informbiroa, tako da su izbori, uz ostalo, imali funkciju plebiscitarnog izjašnjavanja naroda za naš vlastiti pravac izgradnje socijalizma.

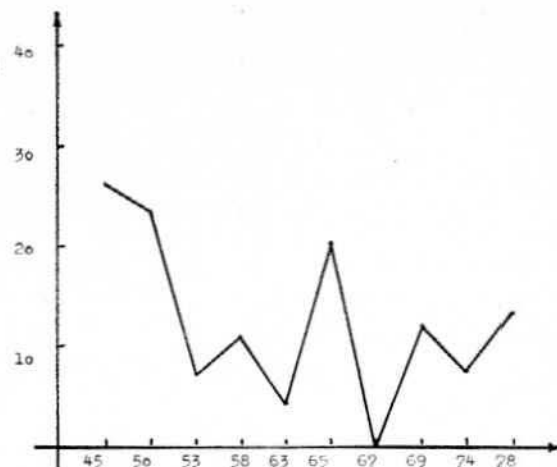
Drugo razdoblje u kome se naglašavaju problemi društvenog i državnog uređenja su izbori 1963. godine. U napisima u okviru izbornih aktivnosti izrazito dominira pozivanje na socijalizam kao osnovnu značajku našeg društva (blizu 22% analiziranih pojmova), povezano s donošenjem Ustava (preko 10% pojmova). Novim ustavnim rješenjima želi se dati nov poticaj razvoju samoupravljanja, prvenstveno deatizaciji privrede.

Treće razdoblje u kome su naglašeni problemi državnog i društvenog uređenja su izborni procesi 1974. i, u manjoj mjeri, 1978. godine. 1974. godina je godina donošenja novog Ustava (6,1%), koji uspostavlja delegatski sistem (7,7%) kao oblik za koji se pretpostavlja da najbolje osigurava razvoj samoupravnog socijalizma (8,2%) i socijalističku demokraciju (2,6%). Ujedno se po prvi puta naglašavaju problemi mjesne zajednice (5,6%). Kako je te godine vrijednosno povezan Ustav sa samoupravnim socijalizmom, u izborima 1978. godine naglasak je na samom delegatskom sistemu (13%), ali se još uvijek dijelom poziva na Ustav (2,6%).

2. *Politička organiziranost društva.* U ovoj grupi pojmova sadržane su društveno-političke organizacije, kao i pozivanje na određene političke skupove (kongrese i sl.), rezolucije i pisma Saveza komunista i sl.

slika 3.

% analiziranih pojmova — politička organiziranost društva

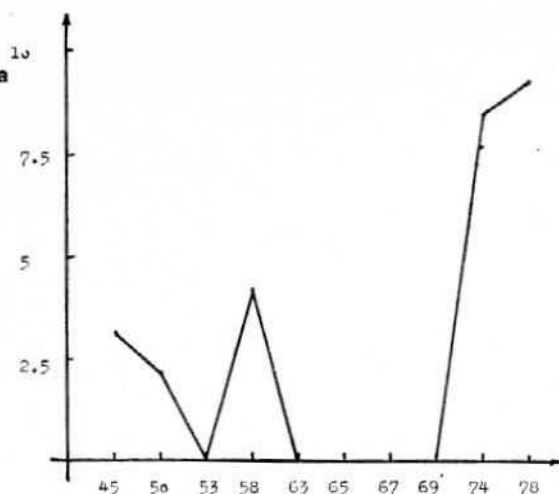
U prva dva poslijeratna izborna razdoblja najviše se naglašava politička organiziranost društva, odnosno, težište se stavlja na ulogu određenih organiziranih društvenih snaga. Ipak, interesantno je pratiti što je naglašavano u okviru te problematike. U prvim izborima 1945. godine izrazit je naglasak na Narodnom frontu kao organizaciji svih naprednih snaga koje su sudjelovale u revoluciji (15,6%), dok se Komunistička partija spominje svega 5 puta (0,6% analiziranih pojmova). Već na slijedećim izborima 1950. godine na Komunističku partiju se odnosi 10,3%, a na Narodni front 7,1% analiziranih pojmova. U narednim izbornim razdobljima društveno-političke organizacije više nisu toliko naglašene, izuzetak je 1965. godina. Međutim, ti su izbori bili izuzetak u svakom pogledu — birala se samo polovina zastupnika i oni su uglavnom prošli u znaku kadrovske obnove. U okviru takve uloge ponovo se u značajnom postotku naglašava Socijalistički savez (12%), kao i Savez komunista (8,0%). Interesantno je da se u periodu 1945—1953. godine znatan naglasak u okviru izbornih procesa davao ličnosti druga Tita, kao autoritetu i garanciji tekovina NOB-a i samostalnosti nove Jugoslavije, s obzirom na pritiske izvana. Tako se u okviru izborne kampanje 1945. godine na ime druga Tita odnosilo 9,6% analiziranih pojmova, 1950. godine 5,9%, a 1953. 3,1%. U kasnijim izborima, koji su održavani u potpuno drugačijim društvenim prilikama, takvog pozivanja na druga Tita nije bilo.

3. *Socijalna osnova.* Pod tom grupom pojmova podrazumijevali smo one društvene snage, odnosno društvene položaje, na čijim je interesima postavljeno težište u okviru izbornih procesa, čiji ciljevi su uzimani kao osnovni u projekciji društvenog razvoja. Budući da se ovdje radi o analizi manifestnog sadržaja, obuhvaćeno je jedino eksplicitno spominjanje određenih društvenih grupa.

Podaci dati u slici 4. su, po našem mišljenju, jedni od najinteresantnijih u ovom istraživanju. Ranije smo rekli da se u ovoj analizi zapravo

slika 4.

% analiziranih pojmova — socijalna osnova

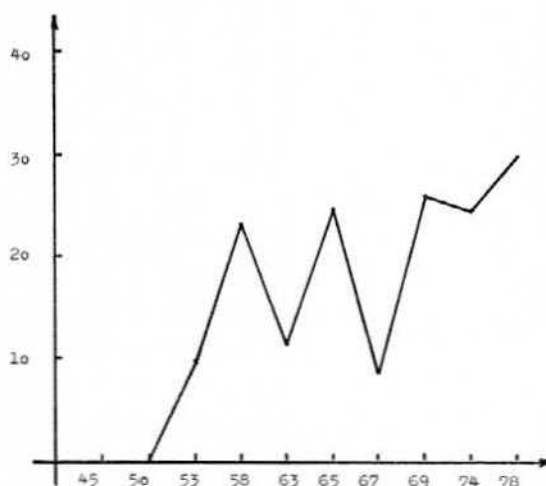
radi o vrijednosno-motivacijskoj osnovi izbora, znači o značaju koji se izborima daje, njihovom usmjeravanju i motiviranju ljudi da u njima sudjeluju. Prema tome, navođenje određenih pojmova ima zadatak da dá određeno usmjerenje, da prikaže postojeću situaciju i buduće ciljeve. Informiranje o izborima je uvijek dijelom i propagandno djelovanje; analiza tog djelovanja govori o konkretnoj situaciji. Ako analiziramo pozivanje na socijalnu osnovu društva, to znači da nas zanima da li je organizacija i provođenje izbora bilo povezano sa željom da se prikaže da su izbori u funkciji interesa određenih društvenih grupa. Izneseni podaci su s obzirom na taj problem dosta indikativni. U prvim poslijeratnim izborima navodi se radnička klasa, seljaštvo i njihov savez. Već na slijedećim izborima spominje se samo radnička klasa, da se u okviru izbora 1953. uopće ne bi spominjala socijalna osnova društva. Tu svakako treba imati u vidu da su ti izbori provedeni u veoma napetim međunarodnim odnosima s obzirom na problem Trsta. Uostalom, na slijedećim izborima, 1958. godine, ponovno se poziva na radničku klasu. Čini nam se opravdanim da cijeli taj period 1945 — 1958. godine smatramo, u tom pogledu, cjelinom, u kojoj je izborna problematika bila donekle povezana sa socijalnom osnovom, ispočetka radničkom klasom i seljaštvom, a poslije samo sa radničkom klasom. Slijedeće razdoblje obuhvaća izborne procese u periodu 1963 — 1969. godine u kojima se uopće ne spominje socijalna osnova društva. Svjesni smo da puko spominjanje ne znači i profiliranje društvenih kretanja, ali je ipak simptomatično da u veoma dugom razdoblju, dužem od jedne decenije (1958. kada je zadnji puta spomenuta socijalna osnova i 1974. godina kada je ponovno naznačena), nisu iskorištene četiri opsežne društvene akcije kao što su izborni procesi da se u vrijednosnom smislu naznači osnovna socijalna grupa čiji su povijesni interesi ipak nit vodilja našeg samoupravnog društva. Pri tome treba imati u vidu da se radi o veoma kompleksnom razdoblju razvoja našeg društva, s dosta potresa ali i dinamičkog razvoja, da je

to donošenje Ustava 1963. godine, privredne reforme 1965. godine, Brionskog plenuma 1966. godine, studentskih nemira 1968. godine (kao i sovjetska intervencija u Čehoslovačkoj iste godine), međunacionalnih odnosa 1971. godine. Čini se, na osnovu ovih podataka, kao da je radnička klasa, barem u vrijednosno-propagandnom smislu, gurnuta u stranu, i da se nije smatralo potrebnim naglašavati njene interese u svim tim procesima. Upravo zato je i razumljiv rezultat iz analize izbora 1974. i 1978. godine, kada se ponovo, u vrijednosnom smislu, izborna problematika razmatra povezano s interesima radničke klase (u 1974. godini 8,1% analiziranih pojmova, a u izborima 1978. godine 9,1%).

4. *Samoupravljanje*. Svakako da je u vrijednosnom smislu pojam samoupravljanja nezaobilazna kategorija u svakoj promišljenoj političkoj aktivnosti u našem društvu.

slika 5.

% analiziranih pojmova —
samoupravljanje

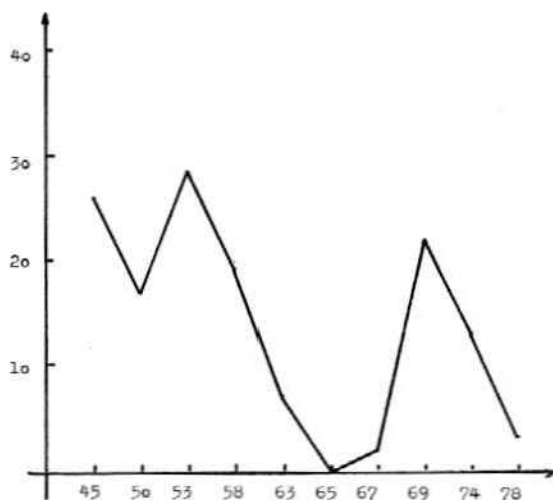

Izneseni podaci pokazuju da je taj pojam, sa izuzetkom prva dva izborna procesa (kada objektivno i nije mogao biti prisutan), značajno sadržan u vrijednosnoj prezentaciji izbora, da se upravo oko realizacije samoupravnih odnosa koncipiraju izborni procesi i naredni zadaci. Izuzetak od ove generalizacije su izbori 1953. godine u kojima se prvi put i spominje samoupravljanje, i to uglavnom deklarativno, izbori 1963. godine koji su zaokupljeni donošenjem novog Ustava (što svakako ne mora biti osnovni razlog, kako je to očito iz izbora 1974. godine) i privrednim problemima, kao uostalom i izbori 1967. godine. U svim ostalim izborima pozivanje na samoupravljanje je prisutno sa 25 do 30% analiziranih pojmova. Posebno je značajno, da se od početnog deklarativnog navođenja, sve više operacionalizira s pojmovima neposredno relevantnim za društveni razvoj — samoupravno udruživanje rada (prvi puta se spominje 1963. godine!) kao problem osnovnih organizacija udruženog rada, informiranja u funkciji samoupravljanja, samoupravnog sporazumijevanja i dogovaranja i slično.

5. *Političke vrijednosti.* Svaka sistematska aktivnost, a informiranje o izbornim procesima to svakako jest, barata određenim vrijednostima pojmova koji u sebi nose određenu poruku, riječima koje su pune emocionalnog naboja. Svi smo mi za demokraciju, slobodu, socijalnu pravdu, mada se dosta razlikujemo kada je potrebno da se konkretno opredijelimo, da damo stvaran sadržaj tim riječima. Može se pretpostaviti da je upravo navođenje takvih riječi valjan pokazatelj značenja koje se izborima daje, želje da se pridobije i angažira biračno tijelo.

slika 6.

% analiziranih pojmova — političke vrijednosti

Čini nam se da izneseni podaci u mnogome potvrđuju našu polaznu pretpostavku. U onim izbornim razdobljima koja su karakterizirana značajnim društvenim zbivanjima, u kojima su postojale određene bilo unutarnje bilo vanjske konfrontacije, »političke vrijednosti« su znatno prisutnije u novinskim napisima. I ovdje možemo razlikovati nekoliko faza. Najveće prisustvo političkih vrijednosti nalazimo u godinama poslije rata. To razdoblje je relativno dugo — obuhvaća četiri izborna perioda od 1945. do 1958. godinc. To je vrijeme najšireg angažmana narodnih masa u podršci tekovinama revolucije, izgradnje zemlje i suprotstavljanja vanjskim pritiscima. Osnovna politička vrijednost koja se izražava u prvom redu je *demokracija* (od ukupnog broja političkih vrijednosti njeno navođenje varira između 37% i 63%), zatim *bratstvo-jedinstvo*, *unutarnje jedinstvo*, i, u prva tri poslijeratna izborna procesa — *sloboda*.

Kao što se iz *slike 6.* vidi, u naredna tri izborna razdoblja političke vrijednosti su veoma malo zastupljene, da bi se ponovno značajnije pojavile u okviru izbora 1969. godine, i nešto manje u izborima 1974. godine. Izbori 1969. godine u znatnoj mjeri su se odvijali u znaku dvaju značajnih događaja iz prethodne 1968. godine. Jedan na unutarnjem planu — studentski nemiri, a drugi na vanjskom — sovjetska intervencija u Čehoslovačkoj. I jedan i drugi događaj zahtijevali su da se u okviru

izbornih procesa iskaže naš stav, da se ukaže na neke osnovne političke vrijednosti našeg društva. U tim izborima naglasak je bio na *demokraciji*, *ravnopravnosti* i *jedinstvu*. Sve te tri vrijednosti imale su i svoj unutarnji i vanjskopolitički značaj.

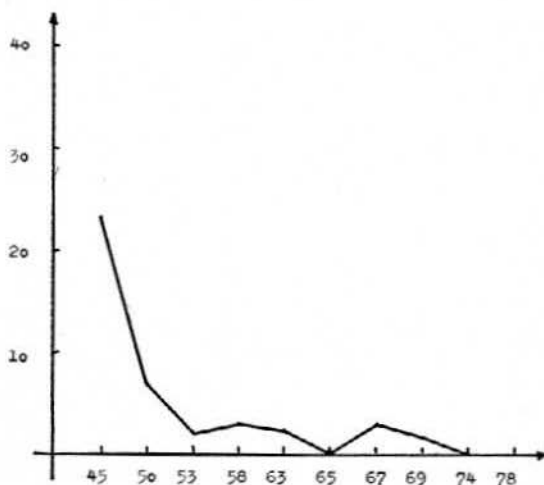
Izbori 1974. godine su na neki način bili završna točka na krizna zbijanja u društvu koja su kulminirala 1971. godine. Zato se ne treba čuditi da su najviše zastupljene vrijednosti *ravnopravnosti* i po prvi puta nakon izbora 1958. godine, *bratstvo* i *jedinstvo* (za izuzetkom jednog usputnog spominjanja u okviru izbora 1967. godine). Nešto manje je prisutno spominjanje *demokracije*.

Nedavni izbori, 1978. godine, zbivali su se u smirenoj društvenoj situaciji, prvenstveno su bili usmjereni vrednovanju delegatskog sistema, nalaženju odgovarajućeg sadržaja rada i izboru kadrova, tako da su političke vrijednosti bile neznatno zastupljene.

6. *Antisocijalističke i antisamoupravne tendencije*. Svaka politička aktivnost uz to što određuje pozitivne ciljeve ujedno se i kritički odnosi prema određenim društvenim snagama i tendencijama koje dovode u pitanje željeni razvoj društva.

slika 7.

% analiziranih pojmova — antisocijalističke i antisamoupravne tendencije

Izneseni podaci jasno pokazuju da, sa izuzetkom prvih poslijeratnih izbora i dijelom izbora 1950. godine, takvih konfrontacija u okviru samih izbornih procesa nije bilo mnogo. Suprotstavljanje općenito *reakciji* (13,4% analiziranih pojmova), *fašizmu*, *kralju* i *monarhiji* bile su osnovne poruke u izborima 1945. godine.

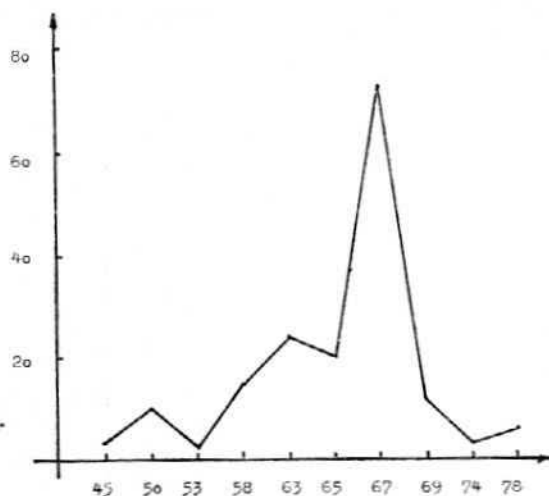
U izborima 1950. godine već se javlja problem *birokratizma*, sa ostacima naznaka *fašizma*, i općenito *opozicije*. U naredna tri izborna procesa (1953, 1958. i 1963) spominje se jedino *birokratizam*, kao određena antisamoupravna tendencija, da bi se u izborima 1967. i 1969. godine

po prvi puta spomenuo problem *unitarizma, nacionalizma i etatizma* mada u veoma malom postotku slučajeva. Interesantno je da su dva zadnja izborna procesa prošla bez navođenja takvih tendencija, što vjerojatno ukazuje da su ti problemi u tim razdobljima bili potisnuti i da je težište bilo na pozitivnom programu.

7. *Ekonomski razvoj i privredni problemi.* U prvoj fazi poslijeratnog razvoja uloga izbora je bila prvenstveno usmjerena na institucionalizaciju tekovina revolucije, stvaranju unutarnjeg jedinstva pred vanjskim pritiscima i traženju vlastitog puta u razvoju socijalističkih društvenih odnosa. Ekonomski razvoj i općenito problemi privrede, ma koliko bili značajni u tom razdoblju, nisu bili toliko izražavani u okviru izbornih procesa. Tek s razvojem samoupravnih društvenih odnosa, sa sukobom između postojeće etatiističke državne strukture i novih odnosa i uvjeta privređivanja ta problematika dolazi do izražaja i u sadržajima napisa posvećenih izbornim procesima. Uostalom, ta kretanja zorno su prikazana na slici 8.

slika 8.

% analiziranih pojmova — ekonomski razvoj i privredni problemi

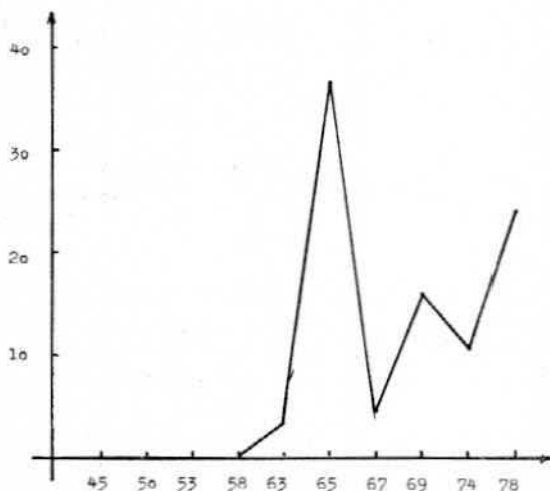

Ta problematika kulminira u izborima 1967. godine, znači u godini punog djelovanja novih odnosa privređivanja uvedenih privrednom reformom 1965. godine. Upravo taj problem i dominira u izbornoj kampanji sa 30% analiziranih pojmova. Uz to su vezani ostali problemi u ovom području — *zapošljavanje (16,8%), stabilizacija privrede, društvena intervencija, inflacija, privredni razvoj*, itd. Prvi izbori u kojima se znatna pažnja posvećuje *životnom standardu* su izbori 1958. godine; ta se pažnja zadržava i u naredna dva izborna procesa — 1963. i 1965. godine, da bi već 1967. godine bila potisnuta ranije spomenutim aktualnim problemima realizacije reforme. U izborima 1969. godine, kao i u izborima 1974. i 1978. problematici ekonomije i privrednim problemima posvećuje se mala pažnja.

o. *Kandidati*. Kandidacijski postupak, struktura kandidata, njihove osobine i slično, nisu oduvijek bili prisutni u našem izbornom procesu. Naglašavanje tih problema rezultat je demokratizacije izbornog postupka, odnosno davanja drugačijeg značaja izbornim procesima u cjelokupnim društvenim zbivanjima. Oni više nisu općenarodni plebiscit, u kome je važan broj izašlih na izbore, već proces kandidiranja i biranja. Svakako da je takvu promijenjenu ulogu morala pratiti i odgovarajuća javna riječ, napisi u kojima se objašnjavala uloga izbornih procesa i usmjeravalo ponašanje birača.

slika 9.

% analiziranih pojmova — kandidati

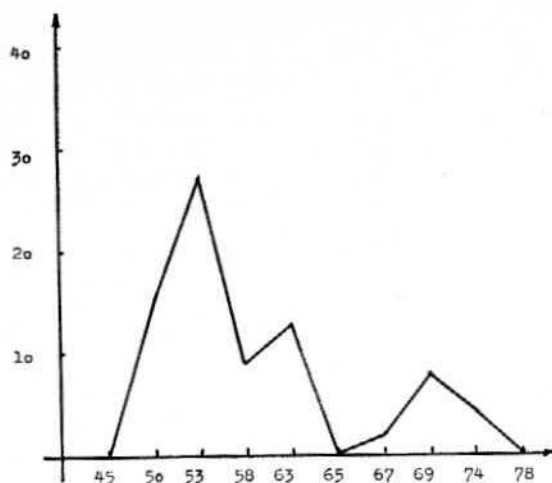
Iz prikaza rezultata možemo zaključiti da se općenito problematici kadrovske politike u okviru izbornih procesa posvećivala nejednaka pažnja u pojedinim izbornim razdobljima. Zapravo, možda bi se mogla izvršiti i određena generalizacija po kojoj se problematici kadrova posvećuje znatno više prostora u onim društvenim situacijama koje bi mogli okarakterizirati kao smirene, u kojima nisu dominantni neki urgentni društveni problemi. U izborima 1963. težište je bilo na Ustavu, a problem kadrova je samo naznačen. U izborima 1967. godine izrazito su dominirali problemi privredne reforme, tako da se u napisima veoma malo pažnje posvećivalo kadrovskoj politici. Manje izražen, ali ipak, pad u iznošenju te problematike vidimo i u izborima 1974. godine, kada je težište na novim ustavnim rješenjima.

9. *Međunarodni odnosi*. U dosadašnjem razmatranju već smo na nekoliko mjesta naglasili da su se pojedini izbori održavali u specifičnim situacijama s obzirom na vanjskopolitički položaj naše zemlje, prvenstveno s obzirom na određene pritiske i provokacije. Ti problemi našli su svoj iskaz i u napisima posvećenim izbornim procesima.

S izuzetkom prvih izbora neposredno po završetku rata, kada je cjelokupna pažnja bila posvećena unutarnjoj situaciji i konsolidaciji narodne

slika 10.

% analiziranih pojmova — među-
narodni odnosi

vlasti, za dosta dug period nakon rata (uključivo izbore 1963. godine) karakteristična je velika pažnja koja se posvećivala međunarodnim odnosima. Ta činjenica je svakako razumljiva ako se ima u vidu pritisak zemalja Istočnog bloka u okviru rezolucije Inforbiroa, što je najizraženije u izborima 1950. godine, i zatim kriza oko Trsta koja je upravo kulminirala u vrijeme održavanja izbora 1953. godine. Već na izborima 1958. godine u napisima se naglašava naša aktivna i nezavisna međunarodna pozicija (navode se slijedeći pojmovi: mir, nezavisnost, neutralnost, aktivna suradnja). Isti trend je zadržan i u izborima 1963. godine, s time da su te godine prisutne i izjave u vezi kineske i albanske antijugoslavenske kampanje. S tim izborima je na neki način završeno razdoblje u kome se znatnija pažnja posvećivala međunarodnim odnosima, jer je ujedno tada došlo i do potpunog konsolidiranja našeg međunarodnog položaja i politike aktivne miroljubive koegzistencije. Nešto veća pažnja ponovo se daje toj problematici u izborima 1969. godine u vezi sa zbivanjima u Čehoslovačkoj; naglašavaju se pojmovi sloboda, mir, nezavisnost, suverenitet (kao odgovor na tzv. »teoriju ograničenog suvereniteta«), i u manjoj mjeri 1974. godine s obzirom na iredentističke ekscese u Italiji i politiku Austrije prema nacionalnim manjinama.

*Dominantni problemi u izbornim procesima
1945—1978.*

U dosadašnjoj analizi pokazali smo longitudinalnim praćenjem zastupljenost pojedine problematike u okviru izbornih procesa. Ti podaci nam omogućuju da sada koncizno iznesemo odgovarajući vrijednosno-motivacijski profil pojedinih izbora i da uočimo neke njihove zajedničke značajke, odnosno razlike. Tu analizu zasnivamo samo na *najfrekvencijim* problemima koji su razmatrani u pojedinim razdobljima.

1945. — društveno i državno uređenje
političke vrijednosti
politička organiziranost društva
negativne tendencije
1950. — društveno i državno uređenje
političke vrijednosti
politička organiziranost društva
međunarodni odnosi
1953. — društveno i državno uređenje
političke vrijednosti
samoupravljanje
međunarodni odnosi
1958. — političke vrijednosti
politička organiziranost društva
samoupravljanje
ekonomski razvoj i privredni problemi
1963. — društveno i državno uređenje
međunarodni odnosi
samoupravljanje
ekonomski razvoj i privredni problemi
1965. — samoupravljanje
ekonomski razvoj i privredni problemi
kadrovska politika
politička organiziranost društva
1967. — samoupravljanje
ekonomski razvoj i privredni problemi
kadrovska politika
društveno i državno uređenje
1969. — samoupravljanje
ekonomski razvoj i privredni problemi
kadrovska politika
političke vrijednosti
1974. — samoupravljanje
kadrovska politika
društveno i državno uređenje
političke vrijednosti

1978. — samoupravljanje
kadrovska politika
društveno i državno uređenje
politička organiziranost društva

Na osnovu ovih podataka može se izvršiti smisljena sistematizacija izbornih procesa u našem društvu, njihovog značaja i osnovne preokupacije. Svako od tih razdoblja je u određenoj mjeri slika vremena u kome se dešavalo; ove, do određene mjere ogoljele kvantitativne pokazatelje treba promatrati u kontekstu realnih društvenih zbivanja.

Prvo razdoblje obuhvaća prva tri poslijeratna izborna procesa. Osnovne su značajke tog razdoblja, onako kako su se ispoljile u ovoj analizi, inzistiranje na političkim vrijednostima (demokraciji, slobodi, bratstvu i jedinstvu), koje treba realizirati u novom društvenom i državnom sistemu (republici, federaciji, socijalizmu). Osnovna organizirana snaga su u početku Narodni front, a kasnije sve više i Komunistička partija. Taj proces vrši se u kontekstu unutarnjih otpora (izbori 1945), a kasnije vanjskih pritisaka (izbori 1950. i 1953. godine).

Drugo razdoblje obuhvaća izborne procese 1958. i 1963. godine. Ti izbori su određenog »prelaznog tipa«: sadrže još uvijek neka područja koja su izrazito zastupljena u ranijem razdoblju političke vrijednosti i političku organiziranost 1958. godine, odnosno međunarodne odnose i društveno i državno uređenje 1963. godine), ali isto tako i problematiku koja se po prvi puta javlja u izbornim procesima i od tada je konstanta naših društvenih odnosa samoupravljanje, odnosno problematiku koja se izrazitije javlja 1958. i značajno je zastupljena uključivo do izbornih procesa 1969. godine — ekonomski razvoj i privredni problemi. Možda bismo mogli reći da su izbori 1958. godine zadnji u nizu neposrednih poslijeratnih izbora čija je osnovna značajka plebiscit, a izbori 1963. godine početak novog izbornog razdoblja — razdoblja predstavničkih izbora.

Treće razdoblje koje svoje institucionalne osnove ima u Ustavu iz 1963. godine na osnovu naših podataka obuhvaća izbore 1965, 1967. i 1969. godine. Osnovna značajka tih izbora je društvena situacija u kojoj je postojao sukob razvoja samoupravnih odnosa i etatizam društvene i ekonomske prakse, kao i neposredne društvene posljedice realizacije privredne reforme. Upravo zato i napisi o izborima naglašavaju samoupravne probleme, probleme ekonomskog razvoja i privredne probleme, kao i područje kadrovske politike.

Četvrto razdoblje je započeto izborima 1974. godine, odnosno novim Ustavom. Ono je zadržalo neka sadržajna obilježja iz prethodnog razdoblja (1965 — 1969) — samoupravljanje i kadrovska politika, ali ih je profiliralo drugačije, s obzirom na nova ustavna određenja. Problemi samoupravljanja razmatraju se s obzirom na udruženi rad, samoupravno povezivanje i udruživanje, sporazumijevanje i dogovaranje. U centru pažnje kadrovske politike nije više pojedinac kao predstavnik, već kao delegat interesa i potreba svoje delegatske osnove; prema tome u kadrovskoj politici vodi se računa o zastupljenosti svih interesa, odnosno struktura radnih ljudi i građana.

S obzirom na nova rješenja razumljivo je znatno naglašavanje problematike društvenog i državnog uređenja, kao i ponovno naglašavanje političkih vrijednosti na izborima 1974. godine (određena vrsta plebiscita), odnosno, naglašavanje društveno-političkih organizacija u izborima 1978. godine s obzirom na zadatke izbornih procesa.

Zaključak

Podaci koje smo iznijeli u ovom radu odnose se na kvantitet pisanja o izborima u razdoblju 1945 — 1978, kao i na sadržaj koji je dominirao u pojedinim napisima u okviru izbornih procesa. Po našem mišljenju izneseni podaci dozvoljavaju određene generalizacije o vrijednosno-motivacijskom značaju izbora, odnosno o pažnji i značaju koji se izborima davao u tom razdoblju. I kvantitativni i kvalitativni pokazatelji ukazuju da je najveća pažnja izbornim procesima posvećivana u periodu neposredno nakon rata, u kome se konstituirao i konsolidirao novi društveni sistem, a izborne aktivnosti su imale sadržaj plebiscitarnog izjašnjavanja biračkog tijela o osnovnim vrijednostima i orijentacijama našeg društva. Takav značaj izbora je postupno opadao, da bi 1963. godine poprmio sadržaj prvenstveno obnove kadrova, odnosno da bi težište bilo prebačeno na osobine kandidata koji će u okviru zajedničkog, općeprihvaćenog programa najuspješnije obavljati svoju društvenu ulogu. Izbori se prestaju koristiti kao prostor na kome se izlaže cjelokupna društvena problematika i posvećuje im se znatno manja pažnja. S novim Ustavom 1974. godine uvodi se delegatski princip — izborima se ponovno pridaje veći društveni značaj.

Po našem mišljenju programatski osnov delegatskih izbora možda najcjelovitije pruža primjerenu koncepciju izbora našim društvenim odnosima. Naime, izbori su plebiscit, jer izlazeći na njih koristimo svoje pravo da raspoložemo rezultatima svoga rada i da sudjelujemo u rješavanju cjelokupnih problema s kojima smo suočeni kao građani ovog društva; u izbornoj aktivnosti ukazujemo na naše potrebe i interese, analiziramo krizne točke u društvenom razvoju i dajemo smjernice za njihovo rješavanje; biranjem odgovarajućih delegata osiguravamo prisustvo raznolikih interesa (struktura kandidata), ali i izbor onih koji žele, znaju i mogu da vrše odgovarajuće delegatske uloge. To naravno ne znači da će takva koncepcija izbora u našem društvu nužno biti prisutna u narednim izbornim razdobljima. Uočene pravilnosti stavljanja težišta na određenu grupu problema bit će svakako i nadalje prisutne, a izborni procesi kao sastavni dio našeg društvenog sistema i odnosa to će svakako odražavati.